

جامعة المصطفى العالمية

مدرسه امام علی علیه السلام

پایان نامه سطح سه رشته فقه و اصول

عنوان:

آثار مدت در عقود مضاربه و بیع سلف و لوازمات آن

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین جناب غضنفر علی حیدری (زید عزه)

دانش پژوه:

سید عباس حیدر نقوی

۱۲۵۲۲۰۵

زمستان ۱۳۹۹

کتابخانه دیجیتال

تقدیم به :

محضر مبارک حضرت سیدالشهداء عبدالله الحسین (ع)

و به تمام پیراوان صدیق آن امام معصوم...

تقدیر و تشکر :

از زحمات دلسوزانه استاد محترم راهنا جناب حجة السلام و المسلمین آقای غصنفر علی

حیدری (دامت بعلده)؛ و همچنین تمام مسئولین و خادمان کتب جعفری در مدرسه امام علی علیه

السلام، که زمینه و بستر تحصیل علوم اهل البیت علیم السلام را برای شیفتگان این

خاندان فراهم کردند؛ اجر کم عند الله.

چکیده

با تکیه بر آرای فقها و حقوقدانان « آثار مدت در عقود مضاربه و بیع سلف » این پژوهش با عنوان مورد توجه و بررسی قرار گرفته است. در کتب فقهی و حقوقی بخش گسترده ای از مباحث را عقود تشکیل می دهند که در این پایان نامه دو عقد مضاربه و بیع سلف که از عقود رایج و سنتی در فقه و حقوق اسلامی هستند مورد بررسی قرار گرفته اند و آثار مدت در این دو عقد مورد پژوهش قرار گرفته است. مدت نیز از موضوعاتی است که از نظر قانون گزار هم بسیار حائز اهمیت است و هم آثاری را به دنبال دارد که طرفین قرارداد را در آن دخالت موثر و مستقیم دارند. عقد مضاربه به عقدی جایز است و شرط مدت در آن، لازم نیست تنها اثری که از نظر فقها و حقوقدانان در مورد شرط مدت در عقد مضاربه می توان بیان کرد این است که پس از انقضای مدت و مدتی که تعیین شده، عامل نمی تواند در مال مالک تصرف کند و اجازه بعدی عامل منوط به اجازه جدید مالک است. عقد بیع سلف نیز عقدی لازم است و ذکر مدت در آن از ارکان این عقد است به نحوی که ذکر نکردن آن ارکان این عقد را به هم می ریزد. در این عقد، شرط مدت باید مضبوط و معین باشد و در صورت عدم تعیین آن باعث بطلان این عقدی گردد. لذا می توان گفت: عقد بیع سلف از قراردادهای مدت دار و موجد است به طوری که در این عقد اگر مدت تعیین شده نامعلوم یا در مدت، احتمال زیاده و نقصان باشد، باطل است.

کلیدواژه ها: مدت، عقد، عقد مضاربه، قراض، عقد بیع سلف

فهرست مطالب

۱	مقدمه:
۱	بیان مسأله
۲	اهمیت موضوع:
۲	سؤالات
۲	سؤال اصلی
۲	سؤالات فرعی
۲	اهداف
۳	فرضیه های تحقیق
۳	روش تحقیق
۳	پیشینه
۵	فصل اول:
۵	گفتار اول
۵	مفاهیم
۵	واژه شناسی
۵	واژه ی مدت
۵	معنای لغوی مدت
۶	مدت در اصطلاح
۷	معنای فقهی و حقوقی مدت
۷	واژه ی عقد
۷	معنای لغوی عقد
۸	عقد در اصطلاح

۸ عقد در اصطلاح حقوق
۸ واژه ی مضاربه
۸ معنای لغوی مضاربه
۱۰ ریشه یابی کلمه ی قراض
۱۱ جمع بندی اقوال اهل لغت و نتیجه گیری:
۱۱ تعریف اصطلاحی
۱۲ معنای فقهی و حقوقی مضاربه
۱۴ واژه عقد بیع سلف
۱۴ معنای لغوی عقد بیع سلف
۱۴ معنای فقهی عقد بیع سلف
۱۵ معنای حقوقی عقد بیع سلف
۱۵ واژه ی عقد بیع سلم
۱۶ معنای اصطلاح
۱۶ تاریخچه
۱۶ جایگاه بحث
۱۷ گفتار دوم :
۱۷ کلیات
۱۷ انواع بیع
۲۱ فصل دوّم:
۲۱ گفتار اول
۲۱ حقیقت مضاربه
۲۱ ادله ی مشروعیت مضاربه:

۲۱	مضاربه دربنای عقلاء:
۲۴	مضاربه درقرآن:
۲۵	مضاربه درروایات:
۲۶	گفتار دوم :
۲۶	ارکان مضاربه وشرایط آن:
۲۶	عقد:
۲۷	صاحب سرمایه(مالک)
۲۷	شرایط عمومی برای صاحب سرمایه:
۲۸	کارمند(عامل)
۲۹	شرایط خصوصی برای کارمند:
۲۹	مقایسه عقد مضاربه با حق العمل کاری :
۳۰	تفاوت عقد مضاربه با حق العمل کاری این است که :
۳۱	نقدبودن سرمایه:
۳۳	خصوصیات عقد مضاربه
۳۳	مضاربه عقدی است عهدی و معوض :
۳۴	احکام وکالت (اثر معاملات):
۳۴	احکام ودیعه(امین بودن عامل) :
۳۴	احکام شرکت (سود تجارت):
۳۵	مضاربه عقدی است جایز :
۳۶	موضوع عقدمضاربه:
۴۰	بررسی دلیل بطلان عقدمضاربه درغیرتجارت:
۴۰	دلیل اوّل اجماع:

۴۰	بررسی اجماع
۴۲	دلیل دوّم: اصاله الفساد:
۴۳	دلیل سوّم:
۴۵	بررسی ادلّه ی صحّت عقد مضاربه در غیر تجارت
۴۵	دلیل اوّل: عموم آیه ی: «أوفوا بالعقود»
۴۸	دلیل دوّم: اطلاق آیه ی «تجارة عن تراض»
۴۸	نقد اطلاق آیه
۴۹	دلیل سوّم: روایات باب مضاربه:
۵۰	تعریف تاجرازدیدگاه حقوق:
۵۰	تعریف عملیات تجارّتی در حقوق:
۵۱	کالاهای تجارّتی نزد عرف:
۵۲	قلمرو مضاربه:
۵۳	لزوم وجواز مضاربه:
۵۴	ادلّه ی جایز بودن عقد مضاربه
۵۹	نظریه ی اوّل درباره ی ضمان سرمایه:
۶۰	نظریه ی دوّم درباره ی ضمان سرمایه:
۶۱	اهمّیت سود:
۶۲	تضمین سود معین از سوی بانک:
۶۳	هزینه ی سفر در مضاربه:
۶۴	مخالفت عامل از اوامر مالک در قرارداد مضاربه:
۶۶	قرارداد مضاربه به صورت مشارکتی:
۷۰	مضاربه گروهی از طرف عاملان:

۷۱	فسخ در جریان عملیات تجاری
۷۲	فسخ بعد از خاتمه عملیات تجاری:
۷۳	اشتراف أجل در مضاربه در فقه:
۷۳	عقد صحیح و شرط واجب الوفاء نیست:
۷۵	اشتراف أجل در مضاربه در قانون مدنی
۷۶	فتوای امام خمینی (ره) در مورد ماده ۵۵۲ قانون مدنی
۷۸	فصل سوم:
۷۸	بررسی آثار و مدت در عقد مضاربه
۷۸	گفتار اول
۷۸	ماهیت و ارکان عقد های مضاربه
۷۸	رکن اول: مدت
۸۰	رکن دوم تعیین مدت
۸۱	رکن سوم
۸۱	ضمانت اجرای عدم تعیین زمان تعهد
۸۲	گفتار دوم بررسی آثار مدت در عقد مضاربه
۸۲	انواع مدت
۸۲	أجل یقینی:
۸۲	أجل قانونی:
۸۲	أجل مراعات:
۸۲	أجل مسقط:
۸۳	أجل غیر محقق (محقق نشده):
۸۳	أجل معلق:

۸۳	أجل قراردادی:
۸۴	انواع أجل قراردادی
۸۴	أجل واقف:
۸۴	أجل فاسخ:
۸۴	تقسیم أجل از حیث شمول
۸۴	أجل کوتاه مدّت:
۸۴	أجل میان مدّت:
۸۵	أجل درازمدّت:
۸۵	منشأ أجل
۸۵	توافق:
۸۵	قانون یا شرع:
۸۶	قضاء:
۸۶	شیوه های انتخاب أجل
۸۷	أجل نامضبوط:
۸۷	أجل مضبوط:
۸۷	نفع أجل:
۸۸	آثار أجل:
۸۸	آثار پیش از حلول أجل:
۸۹	آثار پس از سرآمد أجل مقرر:
۹۰	فرارسیدن موعد أجل:
۹۲	سقوط قانونی أجل

۹۲	سقوط قراردادی أجل:
۹۴	فصل چهارم:
۹۴	گفتار اول
۹۴	بررسی آثار مدت در عقد های بیع سلم
۹۵	تعریف بیع سلف
۹۶	ارکان بیع سلف:
۹۶	اقسام بیع از جهت زمان تسلیم مبیع و ثمن:
۹۷	بیع سلف:
۹۷	بیع کالی به کالی:
۹۸	گفتار دوم:
۹۸	بررسی ارکان و شرایط صحّت بیع سلف:
۹۸	شرایط صحّت بیع سلف در قانون مدنی ایران:
۹۸	شرایط صحّت بیع سلف در فقه امامیه:
۹۹	شرط اوّل ذکر جنس:
۹۹	شرط دوّم ذکر وصف:
۱۰۰	شرط سوّم قبض ثمن قبل از تفرّق
۱۰۱	گفتار سوم:
۱۰۱	قبض بعض ثمن:
۱۰۲	مدّت دار بودن ثمن در بیع سلف:
۱۰۲	سلف در دین:
۱۰۳	شرط چهارم: تقدیر مسلم فیه و ثمن:
۱۰۴	شرط پنجم: تعیین دقیق زمان تسلیم مبیع

شرط ششم: امکان وجود مسلم فیه	۱۰۶
نظر مشهور	۱۰۶
تعذر مسلم فیه در وقت حلول أجل	۱۰۶
بیع مسلم فیه قبل از حلول أجل	۱۰۷
بیع مسلم فیه بعد از حلول أجل و قبل از قبض	۱۰۸
جایگزینی مسلم فیه	۱۰۸
تحویل کالایی غیر از جنس مسلم فیه	۱۰۸
تحویل کالایی نامرغوب تر، کمتر یا بیشتر از مسلم فیه	۱۰۹
جریان شروط در بیع سلف	۱۱۰
کاربرد بیع سلف	۱۱۰
کالاهای موضوع عقد سلف و ضوابط اجرایی آن	۱۱۱
نوع معروف و شایع:	۱۱۲
پیش فروش کالا با کالا:	۱۱۲
پیش فروش ائمان در برابر کالا:	۱۱۳
پیش فروش ائمان در برابر ائمان:	۱۱۳
مافی الذمه ی بایع، ثمن بیع شود:	۱۱۳
تقسیم تسلیم مبیع بر زمان های معین و متعدّد:	۱۱۴
وکالت فروشنده در مورد فروش کالای بیع سلف	۱۱۴
نتیجه گیری	۱۱۷
فهرست منابع	۱۲۰

مقدمه:

از آنجایی که انسان موجودی اجتماعی است، ناگزیر است که با سایر افراد هم نوع خود رابطه ایجاد کند، تا نیازهای گوناگون خویش را در پرتو روابط مختلف رفع و تأمین کند. با مراجعه به تاریخ و آثار انسانهای دوره های نخستین، به این حقیقت می رسیم که از همان دوران اولیه پیدایش انسان، روابطی میان افراد بشرو وجود داشته، و این روابط بی نظم و بدون سیستم نبوده است، زیرا اگرچه تدوین نشده بود و نام قانون بر آن إطلاق نمی شده است، ولی مردم خردمند در میان خود بناء عقلایی که چیزی از قانون کم نبوده را داشته اند. بدیهی است که هیچ انسانی به از دست دادن امکانات و دارایی و منافع خویش تن در نمی دهد مگر آنکه در برابر آن چیزی که بدان نیاز داشته چیزی بدست آورد. و برای اینکه زندگی خود را ادامه دهد و ما یحتاج خود را بتواند تأمین کند باید با سایر هموعان خود معاوضه کند و این روابط خویش را باید طبق قانونی نظم دهد که حقی از هیچ کس تباه نگردد، و هر کس تکلیف خود را در برابر دیگری بداند، و اینجاست که معاملات بایک سیستم ویژه و جالب پا به عرصه وجود می گذارند؛ که برخی از معاملات برای به وجود آمدن، نیاز به رضا و اراده دو طرف دارند، که در اصطلاح تحت عنوان عقود مطرح هستند در برخی از این عقود شرط مدت (مدت) را میتوان تعیین نمود ولی تعیین آن در عقد، آن را لازم نمی گرداند مثل عقد مضاربه.

در بین عقود مهم ترین آنها عقد بیع است، که دارای صور مختلفی است. چنانچه بیع و ثمن هردو نقد و یا حال باشند یعنی برای قبض و اقباض آنها مدتی معین نشده باشد بیع را حال گویند و مخالف آن را یعنی بیع و ثمن هردو مؤجل باشند را کالی به کالی گویند. اگر ثمن حال و بیع مؤجل باشند آن را بیع سلف گویند.

بیان مسأله

در عقود و قراردادهای رایج بین عرف مدت و مدت تأثیر بسزایی دارد. گاهی وجود مدت باعث تقسیت ثمن میشود و در برخی موارد ماهیت عقد را از نظر نقدی و غیر نقدی تعیین میکند. نسبه و سلم از سوی دیگر، در مبحث عقد مضاربه شرط مدت را میتوان تعیین کرد ولی تعیین آن در عقد، آن را لازم نمیکند.

این پایان نامه، به بررسی آثار مدت در عقود مضاربه و بیع سلف می پردازد و نظرات فقهاء و حقوقدانان رادر آن مطرح نموده و نقش و آثار مدت رادر هر یک از این عقود مورد بررسی و تحقیق قرار می دهد.

اهمیت موضوع:

در کلیه عقود، مدت از موضوعاتی است که هم از نظر قانون گذار بسیار حائز اهمیت است و هم آثاری به دنبال دارد که طرفین قرارداد در آن دخالت مؤثر و مستقیم دارند. ذکر مدت در بعضی از قراردادها از جمله عقد بیع سلم (سلف) از ارکان این عقد است به نحوی که ذکر نکردن آن ارکان قرارداد را به هم می ریزد و قرارداد، فاقد مبانی قانونی می شود. همچنین در بعضی از قراردادها از جمله عقد مضاربه ذکر کردن مدت در آن جایز است. اهمیت این موضوع در آن است که عقد بیع سلم سلف و عقد مضاربه از عقود رایج در جامعه هستند و تفاوت های زیادی نسبت به هم دارند و در قانون مدنی نیز از این دو عقد در مواردی سخن گفته شده است و نیز ذکر مدت در این عقود با هم متفاوت است، بر آن شدم که تفاوت این دو عقد را با هم بررسی کرده، نظر فقهاء و حقوقدانان رادر باره این دو عقد بیان کرده و همچنین آثار مدت را که مهم ترین انگیزه این جانب برای تدوین این پایان نامه است رادر این دو عقد مورد بررسی قرار دهم.

سؤالات

سؤال اصلی

مدت در عقود مضاربه و بیع سلف چه آثاری دارد و لوازم آن چیست؟

سؤالات فرعی

۱. مراد از مدت عقد مضاربه و عقد بیع سلف چیست؟

۲. اثر مدت در عقد مضاربه چیست؟

۳. اثر مدت در عقد بیع سلف چیست؟

۴. لوازم آثار در عقود و مذکور چیست؟

اهداف

۱. ارائه یک پژوهش مستقل دانشگاهی در زمینه بحث آثار مدت در عقود مضاربه و بیع سلف (سلم) و لوازم آن تطبیق بین بحث های فقهی و حقوقی میتواند راهگشایی برای

پژوهشگران و نیز رفع ابهام از مجهولات بحثشود. همچنین ذکر مدت ازارکان بعضی از عقود است. و این دو عقد از نظر مدت (مدت) بایکدیگر متفاوت هستند.

۲. نگاه تطبیقی و مقایسه ای بین آراء فقهاء و حقوقدانان

فرضیه های تحقیق

۱. مدت به معنای مدت است و دارای شرایط در مورد هر عقد است.

۲. عقد مضاربه عقدی است که به موجب آن شخصی به دیگری سرمایه می دهد که با آن تجارت کند و در برابر زحمتش حصه ی معینی از سود را می گیرد و ذکر مدت در آن، جایز است.

۳. عقد بیع سلف (سلم) نیز عقدی است که در آن بها یا ثمن معامله نقداً و در هنگام انعقاد بیع پرداخت می شود ولی مبیع مؤجل و کلی فی الذمه است. در عقد مضاربه پس از انقضای مدت عامل نمی تواند در مال مالک تصرف کند. در صورت عدم ذکر مدت در عقد بیع سلف عقد باطل می شود.

روش تحقیق

تحقیق مزبور، تحقیقی تحلیلی و توصیفی بوده و هم چنین با مراجعه به کتابخانه های مختلف و دسترسی به کتابهای بسیاری به دست آمده است. فیش های اولیه تحقیق جمع آوری شده است و سپس در سایه ی راهنمایی های استاد راهنمای گرامی فیش هاتدوین شده و پایان نامه شکل گرفته است.

پیشینه

در طول تاریخ درهمه جوامع عقود، شایع و رایج بوده و عقود و بحث مدت در آنها در زندگی روزمره ی انسانها نقش زیادی داشته است و اسلام دارای یک نظام حقوقی مستقل است که از قرآن و سنت گرفته شده و در طول تاریخ پرفراز و نشیب فقه شیعه، فقهای عظام به استخراج و گردآوری آنها پرداخته اند و در کتابهای خود بخشی را به باب عقود که شامل بیع، اجاره، مضاربه و... اختصاص داده اند و به تفصیل این مباحث حقوقی را مورد کنکاش قرار داده اند. در کتابهای فقهی در مورد عقود و اقسام آن بحث شده است و به مدت نیز اشاره شده است ولی بحث مفصل و مجزایی در کتب فقهی و تحت عنوان کتاب مستقلی در باب آثار مدت در عقود مضاربه و بیع

سلف (سلم) نوشته نشده است. در ذیل به چند مورد کتاب و پایان نامه هایی که مورد استفاده قرار داده ام و مدت نیز در آنها آمده است اشاره می کنم:

۱. (جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، شیخ محمد حسن نجفی، ۱۴۰۴، جلد ۲۳ و ۲۶، دار احیاء التراث العربی، بیروت-لبنان).

۲. (مسالك الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام، شهید ثانی، زین الدین بن نورالدین علی بن احمد عاملی ۱۴۱۳، جلد ۱ و ۳ و ۴ و ۶، مؤسسه ی المعارف الاسلامیه، قم).

۳. (منهاج الصالحین، السید ابوالقاسم الخویی، ۱۴۱۰، جلد ۲، نشر مدینه العلم، قم).

۴. (المکاسب المحرمه و البیع و الخیارات ط-الحديثه)، شیخ مرتضی بن محمد امین انصاری دزفولی، ۱۴۱۵، جلد ۱ و ۳ و ۶، کنگره ی جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، قم.

۵. (لسان العرب، ابن منظور، العلامه ابو الفضل جمال الدین محمد بن مکرم ۱۴۱۴، جلد ۱ و ۷ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۵، دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع-دار صادر، بیروت-لبنان
۶. (تحریر الوسیله، سید روح الله موسوی خمینی، بی تا، جلد ۱ و ۲، مؤسسه ی مطبوعات دارالعلم، قم).

اما از بعد حقوقی نیز میتوان گفت؛ حقوقدانان در مورد مدت در عقود مضاربه و بیع سلف (سلم) به طور مفصل و در کتاب مستقلی تحت عنوان پایان نامه ی اینجانب به بحث و بررسی نیز پرداخته اند، بلکه در کتب خویش در بین مطالب خود، بحث مدت را مطرح کرده اند و انواع مدت و مسائل مربوط به آن را بیان نموده اند؛ از جمله کتب حقوقی که در این رابطه بحث شده است؛

۱. (کتاب حقوق مدنی، دکتر سید حسن امامی ۱۳۴۰، جلد ۱ و ۲، انتشارات اسلامی، تهران ۲) کتاب حقوق مدنی دوره ی عقود معین، دکتر ناصر، کاتوزیان، ۱۳۷۸، جلد ۱، شرکت سهامی انتشار، تهران.

۳. (کتاب حقوق تعهدات، دکتر ناصر کاتوزیان، ۱۳۶۳، جلد ۱ مؤسسه ی انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران).

۴. (دانشنامه ی حقوق خصوصی، مسعود انصاری و محمد علی طاهری، ۱۳۸۶، جلد ۱، محراب فکر، تهران).

رابه طور مفصّل وبه « آثار مدت راد عقود مضاربه و بیع سلف » بنا بر این می توان گفت: کتاب یارساله ای که گونه ای که در این پایان نامه مطرح شده، نوشته نشده است.

در این پژوهش به بررسی آثار مدت در عقود مضاربه و بیع سلف از دیدگاه فقه امامیه و با مراجعه به منابع فقهی و حقوقی پرداخته شده است. این پایان نامه مشتمل بر چند فصل می باشد:

فصل اول کلیات و مفاهیم. فصل دوم بررسی مفهوم مدت و آثار و شرایط آن. فصل سوم بررسی عقد مضاربه و آثار مدت در آن. فصل چهارم بررسی عقد بیع سلف و آثار مدت در آن.

فصل اول:

گفتار اول

مفاهیم

واژه شناسی

واژه ی مدت

معنای لغوی مدت

مدت یمدت مدتاً: عقب افتاد، به تأخیر افتاد.

مدت: سرآمد، سر رسید، زمان سر آمدن یک چیز.^۱

مدّت معین برای چیزی است، مدّت قراردادن.^۲

مدّت هر چیز، نهایت مدّت قرض، پایان و آخر مدّت.^۳

زمان، سرآمد، گاه و هنگام است، چنانکه خداوند متعال می فرماید: لِكُلِّ أُمَّةٍ مَدَّتٌ إِذَا جَاءَ مَدَّتُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ.^۱

۱. الطریحی، فخر الدین، مجمع البحرین ج ۱ ص ۲۰

۲. الراغب الاصفهانی، المفردات فی الغریب القرآن، ص ۶۵

۳. سیاح، احمد، فرهنگ جامع نوین عربی - فارسی، ج ۱ ص ۱۴

هرامتی مدتی دارد. چون مدتشان فرارسد، نه لحظه ای از آن پس افتند و نه پیش افتند «یونس/۴۹» (چنانکه ملاحظه می شود در این آیه مراد از مدت، سرآمد و زمان محدود و معین است، همچنین این واژه به معانی زمانه، مرگ، زمان مرگ و نهایت زمان نیز آمده است.^۲

مدت: عقب انداخت، درنگ کرد، تأخیر کرد، به وقت دیگر موکول کرد.^۳

در قاموس، اجل رآمدت شیء و آخر مدت معنی کرده اند.

مدت در اصطلاح، دو معنی دارد: مدت معین و آخر مدت و شاید استعمال مدت در آخر مدت به طور مجاز باشد و می شود گفت که معنای اصلی آن تمام مدت است «إِذَا تَدَايَيْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ مَدَّتِ مُسَمًّى فَآكُتُبُوهُ»^۴ به معنای آخر مدت می باشد.^۵

همچنین کلانتری در لغات قرآن در تفسیر مجمع البیان در تعریف اجل و مدت می نویسد: زمان وقتی است که برای چیزی و یا کاری تعیین شده «: در تفسیر مجمع البیان در تعریف مدت می نویسد باشد، مثل زمان سر رسید بدهکاری، و مدت زمانی است که هر عقد و قراردادی به آنجا کشانیده میشود.^۶

در ادامه می توان گفت از ثلاثی مجرد این ریشه (اجل) ۵۳ اسم و از باب تفعیل آن یک اسم مفعول و دو فعل ماضی بر روی هم ۵۶ سوره طیّٰ ۴۸ آیه در قرآن مجید آورده شده است.^۷

راغب اصفهانی در مفردات خود می نویسد: اجل مدت معینی برای هر چیزی است. خداوند می فرماید «لِتَبْلُغُوا مَدَّتًا مُّسَمًّى»^۸ و آیه «أَيَّمَا الْمَدَّيْنِ قَضَيْتَ»^۹ که در هر دو آیه به زمان معینی

۱. یونس/۴۹

۲. انصاری مسعود و طاهری محمد علی، دانشنامه حقوق خصوصی، ج ۱ ص ۹۰

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۱ ص ۱۱، دهخدا علی اکبر لغت نامه دهخدا ج ۱ ص ۷۳

۴. بقره/۲۸۲

۵. قرشی سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۱ ص ۲۵

۶. کلانتری الیاس، لغات قرآن در تفسیر مجمع البیان، ج ۱ ص ۱۲

۷. محقق محد باقر زاده دائرة الفرائد در فرهنگ قرآن ج ۱ ص ۱۷۰

۸. قصص/۲۸

۹. غافر/۶۸

اشاره شده است چنانکه می گویند: «وَقَدْ اجْلَتْهُ» برایش مدت قرار دادم یا دینَهُ مُؤَجَّلٌ: یعنی وامش مدت دار است.^۱

معنای فقهی و حقوقی مدت

درفقه و حقوق: سرآمد مقرر بر انجام تعهد و یا پرداخت دین و اتمام هرگونه مسئولیتی رامدت می گویند^۲ حلول و رسیدن مدت دین و همچنین مدتی است که برای ائتھاء شیء یا حلول آن تعیین می گردد و تأجیل یعنی معین کردن مدت و مدت ضد العمدت است. العمدت یعنی چیز فوت شدنی و کم فرصت.^۳

اجل مدت: زمان، مرگ، عده، سر رسید موعده، پایان کار، وقت موعود. مدت عبارت است از نقطه زمانی که برای پایان کاری یا امری در نظر بگیرند. در فارسی جدید سر رسید گویند (جعفری لنگرودی ج ۱ ص ۱۵۹) به نظرمی رسد بهترین تعریف در مورد واژه ی مدت تعریف دکتر جعفری لنگرودی باشد.

واژه ی عقد

معنای لغوی عقد

عَقْدٌ: محکم بستن، گره زدن چیزی را، غلیظ کردن، روی هم انباشتن، انبوه کردن. (آذر نوش ص ۴۴۸) بستن طناب و بیع و مانند آنها یعنی قطع کردن و محکم کردن آن. (الشرطونی اللبنانی ج ۳ ص ۵۹۸) عقد جمع کردن بین چند چیز است و آن در اجسام سخت مثل طناب بافتن و گچ زدن به ساختمان استعمال می شود و سپس کلمه ی عقد برای معانی مثل عقد بیع و عهد و... گرفته شده است و در این معانی استعمال می شود. (الراغب الاصفهانی ص ۶۵)

اهل لغت برای عقد چند معنی به شرح ذیل ذکر کرده اند:

۱. تاکید و قطعی کردن یمین آیه « بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاِيْمَانَ » (مائده/۸۹)

۲. توافق یک یا چند نفر یا چند نفر دیگر بر امری که هریک از دو طرف در مقابل دیگری چیزی را متعهد و ملتزم گردد. (الطریحی ج ۲ ص ۱۲۴۴ ابن منظور ج ۱۰ ص ۱۱۵) که آیه

^۱. مفردات الراغب الاصفهانی ص ۱۶

^۲. انصاری مسعود، طاهری محمد علی، دانشنامه حقوق خصوصی ج ۱ ص ۹۱

^۳. الزبیدی، حنفی الواسطی، تاج العروس من جواهر القاموس ج ۱۴ ص ۱۳ فیروز آبادی محمد یعقوب قاموس المحيط ج ۲ ص ۱۲۷۱

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» (مائده/۱) به همین معنی است و این معنی با معنای اصطلاحی آن سازگار است.

عقد در اصطلاح

ایجاب و قبول است با ارتباط معتبر از حیث شرع. بنابراین عقد شامل سه امر می باشد: ایجاب، قبول و ارتباط، ربط دادن اجزاء تصرف است شرعاً به ایجاب و قبول. در فقه سه معنی برای عقد شده است:

۱. عقده معنی عهد ۲- عقده معنی پیمان مؤکد ۳- عقد عبارت است از ایجاب و قبول.

عقد در اصطلاح حقوق

عبارت است از اینکه یک یا چند در مقابل یک یا چند نفر دیگر (تعهد) برامری نمایند و مورد قبول آنها باشد. (ماده ۱۸۳ قانون مدنی). این تعریف عقده معنی اخص است. یا عبارت است از توافق اراده دو یا چند نفر به منظور ایجاد یا انتفاء یک حق که این تعریف عقد به معنای اعم است که در این صورت غالباً در اصطلاحات فرانسه آن را کنوانسیون و در اصطلاحات حقوق جدید آن را قرارداد می نامند.^۱ واژه ی عقد در قرآن کریم، در هفت آیه با کلماتی چون عَقْد ت، عَقْدْتُمْ، الْعُقُود، عَقْدَةٌ، الْعُقُود استعمال شده است.^۲ تعاریف اصطلاحی دیگری که برای عقد گفته شده عبارت است از: «یک یا چند نفر در برابر یک یا چند نفر در امری نسبت به یکدیگر متعهد و ملتزم شوند^۳ در هر حال نظری رسد بهترین تعریف در مورد واژه ی عقد تعریف دکتر فیض و دکتر امامی باشد. پس در این رساله هر جا که عقد گفته می شود مراد همان معنی مشهور نزد فقهاء و حقوقدانان است که دو طرفه است.

واژه ی مضاربه

معنای لغوی مضاربه

مضاربه واژه ای است عربی و معادل فارسی و انگلیسی ندارد. در عربی نامی که برای چیزی انتخاب می شود، بدون مناسبت نیست و در زبان های دیگر نیز، کم و بیش، این قاعده

۱. دهخدا علی اکبر لغتنامه دهخدا، ج ۱۰ ص ۱۵۸۹۶

۲. نساء: ۳۳؛ مائده: ۸۹؛ مائده: ۱؛ بقره: ۲۳۷؛ طه: ۲۷؛ فلق: ۴

۳. فیض علی رضا، مبادی فقه و اصول، ص ۳۴۰ امامی سید حسن، حقوق مدنی ج ۱ ص ۱۵۸